

Vojtek Ildikó

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola

Az empowerment terminus fordítási-terminológiai kihívásai: javaslat a magyar megfelelőre

<https://doi.org/10.48040/PL.2025.1.3>

A tanulmányban az empowerment terminus magyar megfelelőjének kiválasztását megalapozó kutatást írom le. Az "empowerment" egy olyan folyamat, melynek során az egyén vagy a közösség tudatossá válik saját erejét illetően, amellyel változást tud elérni. A cikkben áttekintem a terminus fogalmi háttérét és morfoszemantikai szerkezetét, történeti háttérét, lehetséges definícióit, elméleti keretét, alkalmazási területeit, rokon terminusait és a fogalom által képviselt szemléletet. Az eddig használt magyar fordítások mellett az angol terminust is elemzem, és rámutatok annak belső ellentmondásosságára. Az empowerment szemlélet egyik alapvetése, hogy mindenkinek eleve van egy belső ereje, amire építhet, ez nem egy külső szakértőtől kapott tudás vagy képesség. Az eddigi magyar fordítások, mint a "képessé tétel", a "felhatalmazás", "hatalommal felruházás", mind a kívülről kapott erő vízióját mutatják. Ezek kizárása után saját megoldást választottam: az "öntudatosodás" és az "öntudatosítás" szavakat.

Kulcsszavak: empowerment, öntudatosodás, öntudatosítás, képessé tétel, emancipáció

Bevezetés

A doktori disszertációm (melynek munkacíme „*A dramatikus nevelési folyamat öntudatosító hatása – három székesfehérvári alkalmazott színházi csoport vizsgálata*”) egyik kulcsfogalma az empowerment, amelyről kezdettől fogva tudtam, hogy már a dolgozat címében is szerepelni fog, a főszövegben pedig gyakran tér majd vissza. Nem vagyok harcias magyarító, ha idegen nyelvű fogalmakról van szó, de a munka előrehaladtával egyre jobban zavart, hogy nem tudok úgy beszélni a kutatási témámról magyarul, hogy az jól érthető, bárki számára hozzáférhető legyen hosszadalmas magyarázat nélkül, így eldöntöttem, hogy részletesebben is foglalkozom a terminus magyar megfelelőjének kiválasztásával. A feltáró terminológiai kutatás során áttekintettem a terminus nyelvi és fogalmi jellemzőit, mind angol, mind magyar nyelven. Mivel a létező magyar fordítások egyikét sem találtam kielégítőnek, egy olyan saját változatot alkottam, amely a lehető legpontosabban jeleníti meg a fogalmat.

A kutatás módszere

A terminológiai alapelveknek megfelelően először a fogalomból, illetve annak definíciójából kiindulva vizsgáltam előbb az angol terminust, annak rokon terminusait, majd a létező magyar megfelelőit. A tanulmányban a terminuson a fogalom megnevezését értem (Fischer, 2018). A megnevezéseket áttekintve a fogalmi jegyeket és a teljes jelentéstartományt minél pontosabban lefedő nyelvi formát kerestem. Mind a forrásnyelvi (angol), mind a célnyelvi (magyar) megfelelőekkel a témára vonatkozó pedagógiai, pszichológiai és szociológiai szakirodalomban találkoztam, illetve az ott találtakat az EU hivatalos terminológiai adatbázisa, az IATE¹ alapján bővítettem. Az angol terminust és annak nyelvi formáját morfoszemantikailag elemeztem az *Oxford English Dictionary* illetve *A magyar nyelv értelmező szótára* segítségével. Az új magyar

¹ <https://iate.europa.eu/>

megfelelő kiválasztásához a felmerülő nyelvi alakok leterheltségét Google kereséssel is vizsgáltam.

Az empowerment angol terminus definíciói

Az *empowerment* egy olyan folyamat vagy annak kimenete, amelynek során egy személy vagy egy közösség tudatába kerül saját erejének, mely segítségével változtatni képes helyzetén és képes kiállni saját érdekeiért. A folyamat eredményeképpen tudatosabb döntéseket hozunk és élni tudunk az erőforrásainkkal, elnyerjük a választás és a cselekvés szabadságát és a kitűzött céljaink reményből valósággá válhatnak (Jupp–Ali, 2010). Varga (2017) szerint:

„...az empowerment az a „felvérteződési” folyamat, mely során az egyén, majd pedig a közösség képessé válik az önmeghatározásra, közös céljaik megfogalmazására. Felismeri saját hatalmi pozícióját, és mer élni a hatalom eszközeivel közössége érdekében. Képes saját, illetve közössége társadalmi egyenlőtlenségi helyzetén önsorsot alakító módon változtatni.” (Varga, 2017:420)

Az *empowerment* hatására az egyén befolyásolni képes a számára fontos történéseket (McMillan et al., 1995, idézi Ibrahim–Alkire, 2007:8). Az *empowerment* két fő összetevője az információ és a ráhatás/befolyásolás képessége (Khwaja, 2005, idézi Ibrahim–Alkire, 2007). A „World Bank Sourcebook”, a Világbank Részvételi Forráskönyve (saját ford.) a következőket emeli ki mint az *empowerment* alapkövetelményeit: információhoz való hozzáférés, részvételiség, társadalmi elszámoltathatóság és lokális szerveződési kapacitás.

Beszélhetünk *empowerment*-ről mint elméleti keretről és mint társadalmi beavatkozások által követett szemléletről. Az elmélet azt kutatja, hogy az egyének és a közösségek hogyan vehetik kezükbe saját életük irányítását, míg a szemlélet a szociális munkások módszereinek és eszközeinek összessége, amiket a hatalom nélküli embereket öntudatosító beavatkozások során alkalmaznak (Adams, 2003, idézi Lakatos, 2009). Az *empowerment* mint beavatkozás képessé teszi az embereket arra, hogy önállóan és saját szándékuk által vezérelve lépéseket tegyenek a céljaik felé, fejleszti a problémamegoldó-készséget és a döntéshozást (Zimmerman, 1995, 2000). Rowlands (1997, idézi Ibrahim–Alkire, 2007) szerint a döntéshozás kapcsán nemcsak az aktív részvétel változik meg a folyamat hatására, hanem az is, hogy az egyén kompetensnek és jogosultnak érzi magát a döntésre. Az *empowerment* célú beavatkozás fejleszti azokat a készségeket, melyek segítségével az emberek maguk számára hosszú távon stratégiailag előnyös döntéseket hozhatnak (Kabeer, 1999, idézi Balasubramanian et al., 2018). A Világbank megközelítése szerint egy ilyen beavatkozás eredményeképpen a szegények és a hatalomból kizszorítottak képessé válnak érdemben ellentmondani az életüket irányító állami és helyi intézményeknek, a politikai döntéshozásban való aktívabb részvételük által (World Bank, 2001:39, idézi Ibrahim–Alkire, 2007:12). A folyamat hatására az emberek képesek megérteni és irányítani önmagukat és társadalmi környezetüket. Elégedettebbek, javulnak a kilátásaik és lehetőségeik, büszkébbek a sikereikre (Lee, 2005, idézi Batool–Batool, 2017).

Marc Zimmerman elméletében (1990) különbséget tesz *empowerment* folyamatok és kimenetek között. *Empowerment* folyamat például a kutatási témám kapcsán egy felnőttképzési vagy szociális program. Amikor a képzés *empowerment* hatását vizsgáljuk, akkor már *empowerment* kimenetről beszélünk. Rappaport (1987) szerint „az empowerment egy folyamat: ezáltal a működés által válnak az emberek, a szervezetek és a közösségek saját életük irányítóivá.” (1987:122, saját ford.) Az *empowerment* folyamat történhet egy egyén, egy szervezet, vagy egy közösség szintjén. Az egyes szinteken zajló *empowerment* hatással van a többi szintre is, melyek folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással. A különböző szinteken eltérő elemei vannak az öntudatosítási folyamatoknak, és az *empowerment* kimenet is másban manifesztálódik, de ez valójában igaz az egyes emberek, szervezetek és közösségek esetében is, a kultúra és a kontextus függvényében. Van, hogy az *empowerment* folyamat tényleges

hatalomhoz vezet, de az is előfordul, hogy inkább egy erősebb belső kontrollérzethez. Értelmezhető belsővé tett attitűdként, vagy megfigyelhető viselkedésként is (Rappaport, 1987).

Az *empowerment* koncepciója összekapcsolja az egyéni jóllétet, a mentális egészséget, a társadalmi közeg működésével, az egymást segítő és válaszkész közösséggel. A hiányok helyett az erősségekre épít (Perkins–Zimmerman, 1995). Egyszerre jelenti azt, hogy az egyén kezében érzi az irányítást az életében és a demokratikus részvételt a szociopolitikai környezetében (Rappaport, 1987). A fent leírt definíciókat mind érvényesnek tartom, a disszertációmban jómagam a Zimmerman (1995) által leírt többszintű *empowerment* modellt használom.

Az angol terminus történeti háttere

Hess (1984, idézi Joseph, 2019) szerint az *empowerment* terminus által jelölt fogalom impliciten létezik az 1776-os *Függetlenségi Nyilatkozat* óta a rabszolgák önképvisellete kapcsán. Az *empowerment* koncepciójának kialakulását Joseph (2019) Kurt Lewin munkásságához köti, bár a konkrét kifejezés még nála sem jelent meg. Az 1970-es években már egyértelműen felbukkan önálló terminusként, az 1980-s években pedig rengeteget haladt előre a köré szerveződő elméleti keret. Ebben az évtizedben az aktív társadalmi részvételt fejlesztő mozgalom, a *Participatory Development Movement* és az alfabetizációs programok is elősegítették a terminus elterjedését. Számos közösségfejlesztő, civil program kimeneti célja volt az *empowerment*, valamint az, hogy ezáltal az állampolgárokhöz vissza(?)kerüljön a közös jövő alakításának felelőssége (Jupp–Ali, 2010).

Az 1990-es évek már jelentős empirikus adat gyűlt össze az *empowerment* kimenetekről, és egyre több különböző területen alkalmazták mint szemléletet (Joseph, 2019). Az 1990-es években ráakódott az a neoliberais értelmezés is, miszerint a részvétel növeli a hatékonyságot, ezért ebben az évtizedben mind a gazdasági, mind a szociális szféra kívánatosnak tartotta a részvételi alapú megközelítést, bár eltérő mögöttes célokkal. Az *empowerment* ma uralkodó megközelítése leginkább az állampolgári jogokon alapszik, és a felelős, jogait ismerő aktív állampolgárságot fedi le, ahol az állampolgárok felügyelik az állami szféra működését és megkövetelik a transzparenciát az állami források felhasználását illetően (Jupp–Ali, 2010).

Rokon terminusok angolul

A nemzetközi szakirodalomban megjelenik az *enablement* kifejezés is. Az *enablement* a képessé tétel kezdeti fázisa, ami az egyén esetén az önbizalom megerősödése, a saját erőforrások felismerése, a saját szükségletek és vágyak kifejezésének és jelzésének megerősítése; a csoportnál pedig az önmeghatározás, a közös értékek és célok megfogalmazása, bizalom a csoport közös erejében, illetve a csoport tagjaként a saját vélemény fontosságában. Ebben a megközelítésben az *empowerment* az a fázis, amikor a közösség már nyíltan vállalva érdekeit tárgyalóképesse válik hatalmi csoportokkal szemben, és akár a kialakult hatalmi viszonyok átrendezésére is képes (Lakatos, 2010).

Egy másik közeli terminus a latin eredetű *emancipation*, ami a magyarban is mint *emancipáció* honosodott meg. A szó az *ex* és a *mancipum* morféimákra vezethető vissza, eredeti jelentése „az apa/ férj autoritása alóli felszabadulás” a római jogban. A XVII. században az *emancipáció* a vallási tolerancia, a XVIII. században a rabszolgafelszabadítás és a felvilágosodás, a XIX-XX. században a nők egyenjogúsága, a munkásmozgalmak, és a neveléstudomány – a reformpedagógia, a demokratikus nevelés – kapcsán használt terminus (Biesta, 2010). Az emancipálódó ember igyekszik megához ragadni az irányítást saját élete felett és egy igazságos, szolidáris társadalom kialakítására törekszik (Steinberg–Kincheloe, 2010). Az *emancipáció* az elnyomó hatalom alóli felszabadítás, melynek fontos lépése a

demisztifikáció, a hatalmi viszonyok leleplezése (Biesta, 2017). Steinberg–Kincheloe (2010) idevágó tanulmányának egy fejezetcíme együtt, szinonimaként használja a két terminust (*Critical Emancipation/Empowerment*). A szakirodalom áttanulmányozása alatt arra a következtetésre jutottam, hogy bár a két terminus történeti-kulturális háttere szempontjából eltér, de mai használatában gyakran teljesen megfeleltethetőek egymásnak.

Az *empowerment* fogalmát a neveléstudomány felől közelítve megtaláljuk a portugál *conscientização*-t Freire központi terminusai között, amely körülbelül „(ön)tudatosítás”-nak felel meg, és visszatérő nyelvi alak az angol nyelvű szakirodalomban is. Ez egy olyan pedagógiai folyamat, amelynek során a pedagógus hozzásegíti tanulóit a kritikus gondolkodáshoz, a saját társadalmi kontextusuk tudatosítását is ideértve. Itt a terminus által jelölt fogalomnak még nem része a cselekvés a társadalmi és a politikai változás érdekében, ez Freire-nél a felszabadítás első lépése, amit követ a társadalmi transzformáció (Freire, 1970). Nála a *felszabadítás* az a terminus, ami magába foglalja mindkettőt, ez már igen közel áll az *empowerment* fogalmához, viszont a szakirodalom jóval többet említi a *conscientização*-t.

Az *ágencia* a szociológiában az a képesség, amivel az egyén élni tud a számára hozzáférhető erővel és erőforrásokkal, az általa fontosnak tartott célokért (Sen, 1998b idézi Ibrahim–Alkire, 2007). Véleményem szerint az *ágencia* nagyon közeli rokonságban áll az *empowerment*-tel, az eltérést abban látom, hogy az *ágencia* definíciójának a tudatosodás, a belső önkép változása, a szociális kontextus újraértelmezése jellemzően nem része.

A reziliens személy sikeres előrehaladását nehezíti a hátrányos helyzete, ám ő ezen felülkerekedve mégis sikereket ér el, a *reziliencia* ez a megküzdési képesség (Varga, 2015). *Empowerment*-ről is jellemzően valamilyen hátrányos helyzetből indulás kapcsán beszélünk, de nem kizárólag, illetve itt a társadalmi cselekvés nem tartozik a fogalomhoz. További kapcsolódó terminusok a *kontrollhely*, az *önirányítás*, az *önhatékonyság*, az *autonómia*, az *önkormányzás*, a *magabiztosság*, a *részvételiség*. Ezek az *empowerment* fogalmának részeit fedik le, de nem annak teljességét.

Az *empowerment* alkalmazási területei

Az *empowerment* Magyarországon még nem egy átfogóan használt terminus, jellemzően a közösségfejlesztés, a szociális munka, a szociológia, az egészségügy, a pszichológia, a politológia, a vállalatvezetés és a neveléstudomány területén fordul elő.

Az *empowerment* a szociális munkában kiemelt figyelmet kap, lévén a marginalizált, hátrányos helyzetűekkel foglalkozó területhez kapcsolódó fogalom. Az USA Szociális Munkások Nemzeti Szövetségének etikai kódexében kétszer is szerepel az *empowerment* mint a szociális munka egyik célja (Joseph, 2019).

A WHO által is elismert, mint az egészségfejlesztés egy alapvető terminusa és a társadalmi egyenlőtlenségek meghaladásának feltétele. Wallerstein (2006) szerint az *empowerment* az egészséges élet egy előfeltétele, ezért a Világbank, a WHO és az USAID² *empowerment* célú programokat kezdeményez a marginalizált csoportokban például nők és fiatalok számára. Az *empowerment* egészségügyi hozadéai: erősebb reziliencia, az egészségügyi szolgáltatások effektívebb használata, az egyenlőtlen hozzáférés csökkenése, az egészségügyi intézkedések megvalósulása javul (Cyril et al., 2015).

„Minek nevezzetek?” – az angol terminus kritikai vizsgálata

A szakirodalom megismerése közben egyre erősödött bennem az angol terminus és annak fordításai kapcsán érzett ellenérzés (Vojtek, 2020). A fogalom mögötti szemlélet és a fogalmat jelölő terminus ellentmond egymásnak, már angolul is. Az *empowerment* az *empower* igéből

² United States Agency for International Development

képzett főnév, amelyet morfoszemantikailag elemezve három morféma bonthatunk: *en/m-power-ment*, itt az *en/m* morféma jelentése *valamivel felruházni, valakire rátenni*, a *power* mint *hatalom*, illetve a *-ment* főnévképző. Ezek kombinációja a „hatalommal felruházni” jelentést adja ki (Oxford English Dictionary).

Ahogy Zimmerman (2000) írja, az *empowerment* esetében nem egyszerűen egy folyamatról van szó, hanem szemléletváltásról, és épp itt van a probléma: e szemlélettel véleményem szerint ütközik az a megfogalmazás, amely szerint a hatalmat, vagy erőt valaki kívülről adja a másoknak. A mögöttes szemlélettel sokkal inkább összeegyeztethető volna egy olyan terminus, amelynek előfeltételezése az erő, a képesség, a hatalom inherens jelenléte minden emberben. Zimmerman (2000) szerint a pszichológiai *empowerment* nem egy olyan adottság, amely egyeseknek születéstől megadatik, másoknak nem, hanem egy potenciál, ami mindenkinben ott van és fejleszthető. Ez azt is jelentené, hogy az *empowerment* folyamata nem „képesse tétel”, „hatalommal való felruházás”, hanem sokkal inkább önrányító, önképviselési képességünk tudatosítása, amit gyakran egy külső személy iránymutatása kísér. Jelen formájában a terminus a folyamatot a facilitátor és a szervező oldaláról írja le, bennük erősítve azt, hogy büszkéek lehetnek magukra, ők idézték elő a változást, a résztvevőben pedig azt, hogy hálásnak kell lennie a szervezetnek, szociális munkásnak stb., aki őt képessé tette valamire, aki felruházta erővel.

Zimmerman (2000) és Rappaport (1985) is kiemeli a nyelvi megfogalmazás jelentőségét az *empowerment* szemléletben olyannyira, hogy számos tanulmány említi az *empowerment-oriented language*, az „öntudatosító nyelv” (saját ford.) alkalmazását az *empowerment*-et célzó szociális munkában, ám ennek a konkrét leírása hiányzik (Greene et al., 2005). Greene és kollégái (2005) a konstruktivista gyakorlatot látják ideillőnek, ami a segítségnyújtás helyett az együttműködést és az önerőt önti szavakba, például az angolban gyakori passzív megformálás helyett az aktív beszédmód, az énközlések alkalmazásával. A konstruktivista szemlélet szerint az önmagunkról (és a világról) alkotott képünk a szociális interakcióinkból teremődik, így, ha az interakciók nyelvileg kompetensként festik le az egyént, akkor magát is kompetensnek érzi. Éppen ezért különösen fontos lenne, hogy a fogalmat jelölő szó ezt a jelentést is kifejezze. Freire (1992:68) szerint „*a világ megváltoztatásának része a nyelvezet megváltoztatása*” (saját ford.). A kutatási területemről, az alkalmazott színházból egy másik szép példa Boalnál (1979) az *espectador*, azaz „néző”, „megfigyelő” szó átalakítása *espect-ator*-rá, vagyis „aktív, cselekvő néző”-vé.

Zimmerman (2000) és Rappaport (1985) azt is megfogalmazza, hogy a folyamat során a pedagógus vagy szakértő nem egy külső tudást vagy képességet ad át a résztvevőknek, hanem együtt dolgozik velük partneri viszonyban, a facilitátor szakértelme pedig inkább a forrás, amelyhez szükség esetén a közösség fordulhat. Whitmore (1988, idézi Joseph, 2019) egyik tétele az *empowerment* kapcsán, hogy mindenkinek van belső ereje, amelyre építhet. Ranciére (1991), a kritikai pedagógia fontos alakja, az emancipáló nevelés kapcsán írja, hogy meg kell tagadnunk azt a megközelítést, miszerint a tanuló üres fejének fokozatos megtöltésével a diákot a majdani egyenlőség irányába tereli. Helyette a jelenben is fennálló egyenlőség gondolatából kiindulva kell segíteni a tanulókat az önrányított tanulásukban és fejlődésükben. Fontos megjegyezni, hogy ha eltekintenénk a korábban említett történeti háttérétől, akkor az *emancipáció* morfoszemantikai jelentése, a „ki(lépés) az autoritás alól”, hűebben tükrözi az *empowerment* szemléletét, mint az arra használt terminus.

Létezik a *self-empowerment* („ön-öntudatosítás”) fogalma is, ám épp az a beszédes, hogy szükség van a *self* előtagra, ahhoz, hogy eljussunk az áhított jelentéshez. Végso soron az a kérdés az *empowerment* angol nyelvű terminus kapcsán, hogy melyik a helyes értelmezése: *empower someone* vagy pedig *empower yourself*, vagyis, hogy a cselekvés ágense és tárgya megegyezik-e. Mivel főnév formájában a *self* előtaggal kapjuk meg az „öntudatosítás” jelentést, ezért levonhatjuk a következtetést, hogy alapalakjában inkább az általam problémásnak talált

„valaki (más)t hatalommal felruházni” jelentés az elsődleges. Az itt felvetett gondolathoz hasonlóan veti össze Biesta (2010) az *emancipáció* két lehetséges megközelítését, a freire-i szemlélet inkább a kívülről jövő emancipációt írja le, míg a ranciére-i önmagunk emancipálását.

A magyar megfelelő kiválasztása

Egy idegen nyelvből átvett terminus esetében gyakori, hogy kezdetben a forrásnyelvi eredeti alakot és annak fordítását, vagy fordításait párhuzamosan alkalmazzák (Fischer, 2018). Az *empowerment* esetében még nem honosodott meg egyik fordítás sem, a Lakatos Kinga által használt „képesse tétel” (2010) volt talán a legszerencsésebb az eddig felbukkant alternatívák között. Varga Arankánál a „felvértéződés” (2017), Kováts Gergelynél a „felhatalmazás” lett a magyar fordítás (2011). Előfordul emellett a „hatalommal felruházás” (Tew, 2009) is, de legtöbbször az angol eredetivel találkozhatunk a magyar szakirodalomban, helyenként a magyar fordítás előtt vagy után perjellel elválasztva – ez is mutatja a fordítás nehézségét. A „felhatalmazás”-ként való fordítást a bevett jogi terminus miatt eleve kizárnám. Az európai uniós terminológiai adatbázis, a IATE, a következő fordítási alternatívákat tünteti fel: „*az önrendelkezés elősegítése, a felelősségvállalás elősegítése, képesse tétel, a társadalmi szerepvállalás lehetővé tétele*” (IATE). Szószervezetekben előfordul továbbá az „önrendelkezés” és az „egyenjogúság elősegítése”, a „szerepvállalás” és a „tudatos magatartás”. Ezek inkább a fogalom egyes dimenzióit fedik le, mintsem az egészét, de a „felruházás” helyett az „elősegítés” már közelebb áll a kívánt jelentéstartalomhoz.

Mindezek mérlegelése után az „öntudatosodás” és az „öntudatosítás” szavakat javaslom az *empowerment* magyar megfelelőjeként alkalmazni. Ezekkel az *empowerment* fordításaként nem találkoztam a vizsgált forrásokban. Korábbi tanulmányomban (Vojtek, 2020) még a „képessegtudatosítást” javasoltam, de ezt mára erősen nyelvidegennek érzem. Már a cikk írásakor is voltak kételyeim ezzel kapcsolatban, ezért egy későbbi cikkemben (Vojtek, 2022) már az „öntudatosítás”-t tüntettem fel a vonatkozó alfejezet címében.

A Freire-féle *conscientização*, amelyet már korábban említettem, és amelyet az *empowerment* története és jelentése szempontjából kulcsfogalomnak tartok, körülbelül „tudatosítás”-ként fordítható. A *conscientização* magyar megfelelőjeként Ivanics (2021) az „öntudatosodást” használja, míg Csoszó és munkatársai (2021) a „kritikai öntudatra ébredés”-t. Mészáros (2021) a kritikai pedagógia alapfogalmai között említi a „tudatra ébredés”-t, Vályi (2021) pedig a folyamatot úgy írja le, mint „tudatosítás” majd „tudatosulás”.

A magyar nyelv értelmező kéziszótára szerint az „öntudatos” ember tisztában van saját magával és a saját értékével, magabiztos, határozott; politikai kontextusban pedig olyan ember, aki tudatosan és tevékenyen részt vesz osztályának harcaiban, ami ráadásul tökéletesen beemeli a fogalom freire-i, és ezáltal marxi háttérét, az öntudatos, felelősségvállaló állampolgár képét (Bárczi et al., 1972). Az értelmező szótárban szerepel még az „öntudatosodik” ige, ebből képzett szavakként feltüntetve: „öntudatosodás, öntudatosodott, öntudatosodó”. Vályi (2021) mentén felmerült bennem az „öntudatosulás” mint lehetőség, azonban ilyen a szótárban nem szerepel képzett szóként sem, ezért kizártam.

Az eddigi magyar fordítások, a „képesse tétel”, a „felhatalmazás”, „hatalommal felruházás”, az „önrendelkezés/stb. elősegítése, lehetővé tétele” mind a kívülről kapott erő vízióját mutatják. A „felvértéződés” kivétel ez alól, viszont ezt egyszerűen nehezen bevezethetőnek, nyelvidegennek érzem, csakúgy, mint az általam korábban javasolt „képessegtudatosítás”-t, ami egyébként szintén az általam ma már kerülni kívánt szemléletet tükrözi. Az IATE-n szószervezetekben előforduló „szerepvállalás” és „tudatos magatartás” már közelítenek az *empowerment* fogalmához és itt is megtaláljuk a „tudatos” melléknevet.

A szavak jelenlegi leterheltségét, kihasználtságát fontolgatva egy egyszerű Google-keresés eredményeképpen azt találtam, hogy mindegyik ritkán használt morféma. Az

„öntudatosodás” kb. ötezer, az „öntudatosítás” kb. 1200 találatot hozott. Önmagában állva egyik sem igazán fordult elő, jellemzően “nemzeti, nyelvi, vagy politikai öntudatosság” szókapcsolatokban szerepeltek. Rákerestem azért az „öntudatosulás”-ra is, ez 500 alatti találatot dobott ki, ezek között visszatérő elem Vaskovics Lászlónál (2016) mint a német *Selbstwahrnehmung* fordítása, így ez csak megerősített abban, hogy ne ezt az alternatívát válasszam. A következtetésem, hogy ideális választás az „öntudatosodás” és az „öntudatosítás”, mert nem hatnak nyelvidegennek és közben mégis ritkán használtak, nem telítettek.

Így a végső kérdés számomra már csak az volt, hogy „öntudatosítás” vagy „öntudatosodás”? A fentebb részletezett Rancière szellemiségét tükröző jelen idejű egalista szemlélet miatt a másodikat, az „öntudatosodás” főnevet, és vele együtt az „öntudatosodott” [személy] befejezett melléknévi igenevet javaslom általános használatra, mint az *empowerment* és az *empowered* angol terminusok fordítása. Emellett az „öntudatosítás”-t specifikusan az *empowerment* célú társadalmi beavatkozásoknál javaslom alkalmazni, pl. öntudatosító folyamat, képzés, csoport, stb. Az „öntudatosított” [személy] formát kerülni javaslom. A disszertációmban is ezen magyar megfelelőket használom.

Konklúzió

Az *öntudatosodás/empowerment* röviden összefoglalva egy olyan folyamat vagy annak kimenete, amelynek során egy személy vagy egy közösség tudatába kerül saját erejének, amivel változást tud elérni. Az *öntudatosodás/empowerment* nemcsak egy folyamat, hanem egyben szemléletváltás, amely szerint az erő minden emberben benne lakozik, azt csak előhívni, tudatosítani kell, nem pedig olyasvalami, amelyet valaki ráruház a másokra. Ez azt is jelenti, hogy az *öntudatosodás/empowerment* folyamata nem “képesse tétel”, vagy “hatalommal való felruházás”, hanem sokkal inkább önirányító, önképviselési képességünk tudatosítása, amit gyakran egy külső személy iránymutatása kísér. Jelen formájában az angol terminus és annak eddigi magyar fordításai a folyamatot a facilitátor és a szervező oldaláról írják le, ami a résztvevőben azt az érzetet kelti, hogy hálásnak kell lennie a szervezetnek, szociális munkásnak, stb., aki őt képessé tette valamire.

Freire (1992:68) szerint „*a világ megváltoztatásának része a nyelvezet megváltoztatása*” (saját ford.). Az eddigi magyar fordítások, a „képesse tétel”, a „felhatalmazás”, „hatalommal felruházás”, az „önrendelkezés/stb. elősegítése, lehetővé tétele” mind a kívülről kapott erő vízióját mutatják. Ezek elemzése, majd kizárása után választottam ki az „öntudatosodás” és az „öntudatosítás” szavakat a fogalom magyar megnevezésére. Az „öntudatosodás” főnevet és vele együtt az „öntudatosodott” [személy] befejezett melléknévi igenevet javaslom általános használatra az *empowerment* és az *empowered* angol terminusok fordításaként a társadalomtudományi területen. Emellett az „öntudatosítást” specifikusan az *empowerment* célú társadalmi beavatkozásoknál javaslom alkalmazni.

Hivatkozások

- Balasubramanian, K. – Carrb, A. – Atienoc, R. – Onyango, J. (2018): Lifelong Learning to Empowerment: Beyond Formal Education. *Distance Education*. 39/5: 1-18
<https://doi.org/10.1080/01587919.2017.1419819>
- Bárcki G. et al. (szerk.) (1972): *A magyar nyelv értelmező kéziszótára*. Online elérhető:
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/>
- Batool, S. A. – Batool, S. S. (2017): Construction and Validation of Global Psychological Empowerment Scale for Women. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*. 15/1. 3-10.
<https://doi.org/10.1037/t68675-000>
- Biesta, G. (2010): A New Logic of Emancipation: the methodology of Jacques Rancière. *Educational Theory*, 60/1., 39-59 <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2009.00345.x>

- Biesta, G. (2017): Don't be fooled by ignorant schoolmasters: On the role of the teacher in emancipatory education. *Policy Futures in Education*. 15/1. 52-73. <https://doi.org/10.1177/1478210316681202>
- Boal, A. (1979): *The theatre of the oppressed*. Urizen Books: New York
- Cyril, S. – Smith, B.J. – Renzaho, A. M. N. (2016): Systematic review of empowerment measures in health promotion. *Health Promotion International*, 31, 809-826 <https://doi.org/10.1093/heapro/dav059>
- Csoszó G. – Fernengel Á. – Udvarhelyi T. (2021): „A demokrácia nem főnév, hanem ige: akkor van, ha csináljuk!” *Fordulat*. 2021/1, 28.szám, 182-211 Online elérhető: http://fordulat.net/pdf/28/FORDULAT28_KOZELETISKOLAJA.pdf
- Fischer M. (2018): Terminológia és fordítás. Válogatott terminológiai elméleti és fordítástudományi tanulmányok. Institutio Könyvkiadó: Pécs
- Freire, P. (1970/2003): *Pedagogy of the oppressed. 30th Anniversary Edition*. Continuum International: New York
- Freire, P. (1992): *Pedagogia da esperanca. Um reencontro com a pedagogia do oprimido*. Paz e Terra: Sao Paulo
- Greene et al. (2005): The Languages of Empowerment and Strength in Clinical Social Work: a constructivist perspective. *Families in Society*, 86/2, 267-277 <https://doi.org/10.1606/1044-3894.2465>
- Ibrahim, S. – Alkire, S. (2007): Agency & Empowerment: A proposal for internationally comparable indicators. OPHI Working Paper Series. <https://doi.org/10.1080/13600810701701897>
- Ivanics Zs. (2021): Olvasni a szöveget, érteni a közeget. A reflexió és újraértelmezés szerepe a kritikai pedagógiában. *Fordulat*. 2021/1, 28.szám. 7-21
- Joseph, R. (2019): The theory of empowerment: A critical analysis with the theory evaluation scale. *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*. 30/2. 138-157 <https://doi.org/10.1080/10911359.2019.1660294>
- Jupp, D. - Ali, S. I. (2010): Measuring Empowerment? Ask them. Quantifying qualitative outcomes from people's own analysis. *Sida Studies in Evaluation*, 2010/ 1. Online elérhető: <https://www.participatorymethods.org/files/measuring%20empowerment%20ask%20them%20jupp.pdf>
- Kováts G. (2011): Menedzserizmus kritika az angol felsőoktatásban. *Educatio*. 20/4. 482-497.
- Lakatos K. (2009): A képessé tétel folyamata. Az érdekvérvényesítés lehetőségeinek növelése a szociális és közösségi munkában. Parola Füzetek, Közösségfejlesztők Egyesülete: Budapest
- Lakatos K. (2010): A képessé tétel (empowerment) lehetőségei a civil társadalomban. *Civil Szemle*, VII/2, 43-60
- Mészáros Gy. (2021): Kritikai pedagógiák – megközelítések és viták. *Fordulat*. 2021/1. 28.szám. 22-43
- Perkins, D.D. – Zimmerman, M. A. (1995): Empowerment Theory, Research and Application. *American Journal of Community Psychology*. 23/5. 569-579. <https://doi.org/10.1007/BF02506982>
- Rancière, J. (1991): *The Ignorant Schoolmaster. Five Lessons in Intellectual Emancipation*. Stanford University Press: Stanford, California
- Rappaport, J. (1985): The power of empowerment language. *Social Policy*. 16. 15-21
- Rappaport, J. (1987): Terms of empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*. 15/2. 121-148. <https://doi.org/10.1007/BF00919275>
- Steinberg, S. R. – Kincheloe, J. L. (2010): Power, Emancipation and Complexity: employing critical theory. *Power and Education*. 2/10. 140-151. <https://doi.org/10.2304/power.2010.2.2.140>
- Tew, J. (2009): A hatalom és a hatalomnélküliség értelmezése. A szociális munka emancipációt támogató gyakorlata. In: Bányai E. (szerk.): *Kortárs szociális munka-elméletek, tereptanítás, szupervízió*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület: Budapest. 133–158.
- Vályi P. (2021): A kritikaiság végessége. *Fordulat*. 2021/1. 28. szám. 127-136
- Varga A. (2015): Esélyegyenlőség és inklúzió az iskolában. In: Varga A. (szerk.) *A nevelésszociológia alapjai*. PTE BTK: Pécs, 241-272. <https://doi.org/10.15170/BTK.2015.00001>
- Varga A. (2017): Inkluzivitás napjainkban: hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok életútja. *Educatio*. 26/3. 418–430. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.8>
- Vaskovics L. (2016): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. In: Nagy – Oross (szerk.) *Ifjúságügyi Szöveggyűjtemény I*. UISZ Alapítvány, 147-161
- Vojtek I. (2020): All that is wrong with the term empowerment. In: Dr. Koncz István – Szova Ilona (szerk.) *PEME XX. (E/2.) PhD – On-line Konferencia. II. kötet*. Professzorok az Európai Magyarorszáért, Elektronikus könyv. 170-177
- Vojtek I. (2022): Az empowerment és a kritikai pedagógia. In: Dr. Koncz István – Szova Ilona (szerk.) *A PEME XXIV. PhD – Konferenciájának előadásai*. Professzorok az Európai Magyarorszáért, Elektronikus könyv. 344-355
- Wallerstein, N. – Bernstein, E. (1988): Empowerment Education: Freire's Ideas Adapted to Health Education. *Health Education Quarterly*, February 1988. 383-394. <https://doi.org/10.1177/109019818801500402>

- Zimmerman, M. A. (1990): Taking Aim on Empowerment Research: On the Distinction Between Individual and Psychological Conceptions. *American Journal of Community Psychology*. 18/1. 169-177. <https://doi.org/10.1007/BF00922695>
- Zimmerman, M. A. (1995): Psychological empowerment: Issues and Illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23/5, 581-599 <https://doi.org/10.1007/BF02506983>

Internetes hivatkozások

IATE European Union Terminology honlapja: <https://iate.europa.eu/>
Oxford English Dictionary honlapja: <https://www.oed.com/>

The challenges of translating the English term 'empowerment': Suggestions for the Hungarian translation

This paper describes the research process that led to my choice of the Hungarian translation for the English term 'empowerment'. Empowerment is a process during which a person or a community becomes able to recognize their own power position and to induce change. In the paper I give an overview of the term's morphosemantic structure, historical background, possible definitions, theoretical frame, applications, synonyms, and the approach behind the concept. I analysed not only the existing Hungarian translations but also the original English term itself, and found a contradiction. The approach of empowerment builds on the premise that every human being inherently possesses the power to affect change, and empowerment is not based on power given from an outer source. All the existing Hungarian translations, as "képesé tétel", "felhatalmazás", and "hatalommal felruházás", reflect the concept of "power given by someone". Having ruled out the existing alternatives, I chose to create my own terms in Hungarian: "öntudatosodás" and "öntudatosítás".

Keywords: empowerment, Hungarian translation alternatives for 'empowerment' (öntudatosodás, öntudatosítás) emancipation, empowerment education